

[2023] 2 एस. सी. आर 875

अ.पवन कुमार चौरासिया वि बिहार राज्य

(फौजदारी अपील क्रमांक 2230/ 2010)

मार्च 14,2023

[न्यायमूर्ती अभय एस. ओक आणि न्यायमूर्ती राजेश बिंदल,]

फौजदारी कायदा-पुरावा-न्यायालयाबाहेरील कबुलीजबाब- त्यावर आधारित दोषसिद्धी, केंव्हा असमर्थनीय. अपीलयाथीस न्यायबाह्य कबुलीजबाबाच्या आधारावर आय. पी. सी. चे कलम ३०२, २०१ सह कलम ३४ मधील दंडनीय गुन्ह्यांसाठी दोषी ठरवण्यात आले होते. -निर्णीत : अभियोग पक्षाचे प्रकरण असे होते की अपीलकर्त्याने पी. डब्ल्यू.-1 ते पी. डब्ल्यू.-9 कडे कबुली जबाब दिला होता -तथापि, पी. डब्ल्यू. 1 ते पी. डब्ल्यू. 6 व तक्रारदार, ज्याचा मुलगा मारला गेला होता, यांनी अभियोग पक्षास सहकार्य केले नाही- तसेच पी. डब्ल्यू. 7 ते पी. डब्ल्यू. 9 जे कळीचे साक्षीदार होते, त्यांचा ज्या ठिकाणी कथित कबुलीजबाब देण्यात आला त्याबद्दलचा जबाब सुसंगत नव्हता -जरी त्यांच्या समोर अपीलकर्त्याने खून केल्याची कथित न्यायबाह्य कबुली दिल्यानंतरही, त्यांनी पोलिसांकडे तक्रार केली नाही- अभियोगपक्षा नुसार ते अपीलकर्त्यासह

पोलिसांना कळवल्याशिवाय मृतदेह दफन केलेल्या शेतात गेले होते- सदरचे वर्तन हे असामान्य आणि अनैसर्गिक आहे. अपील्यार्थी आणि ३ साक्षीदारां मध्ये जवळचे संबंध असल्यामुळे आपील्यार्थीने साक्षीदारास गोपनीय माहिती दिली हे दर्शवण्यासाठी अभिलेखावर काहीही नाही - न्यायबाह्य कबुलीजबाबा बदल अभियोग पक्षाचा खटला विश्वासहरतेला अजिबात प्रेरणा देत नाही - शिवाय अशी इतर कोणतीही परिस्थिति अभिलेखावर आणली नाही ज्यामुळे अभिलेख पक्षाच्या केसला समर्थन किंवा पुष्टी देता येईल - अपील्यार्थीचा न्यायबाह्य कबुलीजबाब पुरावा फेटाळण्यात आला - अपील्यार्थीची शिक्षा कायद्याच्या कसोटीवर टिकत नाही - सदरचा न्यायनिर्णय फेटाळण्यात येतो - अपील्यार्थी निर्दोष - दंड संहिता, १८६० - कलम ३०२, २०१ सह ३४.

पुरावा - न्यायालयाबाह्य कबुलीजबाब - पुरावा मूल्य-निर्णीत : न्यायालयाबाह्य कबुलीजबाब हा पुराव्याचा एक कमकुवत प्रकार आहे-तथापि, न्यायालयाबाह्य कबुलीजबाबावर आधारित शिक्षा कायम ठेवली जाऊ शकते, जर कबुलीजबाब ऐच्छिक आणि सत्य असल्याचे सिद्ध झाले असेल तर- तसेच ते कोणत्याही प्रलोभनापासून मुक्त असले पाहिजे-अशा कबुलीजबाबचे पुरावा मूल्य ज्या व्यक्तीकडे तो केला जातो त्यावर देखील अवलंबून असते- सामान्यतः, एखादी व्यक्ती केलेल्या गुन्हाबद्दल कबुली देईल, ज्या व्यक्तीवर त्याचा पूर्ण विश्वास आहे अशा व्यक्तीशीच-शिवाय, ज्या परिस्थितीत कबुली दिली जाते ती परिस्थिती

लक्षात घेऊन न्यायालयाला कबुलीजबाबाच्या विश्वासाहतेवर समाधान मानावे लागेल-नियमानुसार, पुष्टीकरणाची आवश्यकता नाही-तथापि, न्यायालयाबाहेरील कबुलीजबाबाला नोंदवलेल्या इतर पुराव्यांद्वारे पुष्टी दिली गेली तर ती अधिक विश्वासाहता प्राप्त करते.

2010 चा फौजदारी अपील क्रमांक 2230.

2002 च्या सी. आर. एल. ए. क्रमांक 237 मधील पाटणा उच्च न्यायालयाच्या दिनांक 1 च्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

सी. गौरव अग्रवाल, सौरव सुनील, अपील्यार्थी तर्फे विधीज्ञ .

अभिनव मुखर्जी, अक्षय सी. श्रीवास्तव, श्रीमती बिहू शर्मा, सुश्री प्रतिष्ठा विज,

प्रतिसादकर्ता

साठी

विधीज्ञ

न्यायालयाचा निर्णय मा. अभय एस. ओक, जे. यांनी दिला.

वास्तविक पार्श्वभूमी

1) आरोपी असलेला अपीलार्थी क्र १ वर भारतीय दंड संहितेच्या कलम 302, कलम 201 सह कलम ३४ (थोडक्यात, 'आय. पी. सी.!) अंतर्गत दंडनीय

गुन्ह्यांसाठी इतर चार जणांसह खटला चालवण्यात आला. अपीलकर्त्याला दोन्ही गुन्ह्यांसाठी दोषी ठरवण्यात आले आहे. आय. पी. सी. च्या कलम 34 सह वाचन केलेल्या कलम 302 अंतर्गत गुन्ह्यासाठी त्याला जन्मठेपेची शिक्षा सुनावण्यात आली आहे. उच्च न्यायालयाने अपीलकर्त्याच्या दोषसिद्धीला दुजोरा दिला, तर उर्वरित चार आरोपींची निर्दोष मुक्तता करण्यात आली.

2) लाखी प्रसाद चौरसिया (पीडब्लू-5) हा प्रथम वर्दीदार आहे. प्रथम माहिती अहवाल (एफ. आय. आर.) 20 जून 1989 रोजी नोंदवण्यात आला. राधे प्रसाद मंडल (पीडब्लू-1), किसान लाल मंडल (पीडब्लू-4), सत्य नारायण मंडल (पीडब्लू-6) आणि मोहम्मद तमीजुद्दीन (पीडब्लू-7) यांच्या उपस्थितीत एफआयआर नोंदवण्यात आल्याचे एफआयआर नोंदवलेल्या पहिल्या माहितीदाराच्या जबाबात नमूद केले आहे. असा आरोप आहे की 10 जून 1989 रोजी पीडब्लू-5 ने बेपत्ता झाल्याची तक्रार दाखल केली होती. बेपत्ता झाल्याची तक्रार त्याचा मुलगा कमलेश आणि हिरा चौरसिया (पीडब्लू-9) याचा मुलगा, पुतण्या बुल्ला याच्या संदर्भात होती. ते 2 जून 1989 पासून बेपत्ता होते. पीडब्लू-5 ने सांगितले की 20 जून 1989 रोजी दुपारी 2 वाजता त्याला गुप्त माहिती मिळाली की सध्याच्या अपीलकर्त्याने ए. जी. मध्ये दोन्ही मुलांची हत्या केली आहे. इतरांशी संबंध. म्हणून, त्याने वर नमूद केलेल्या व्यक्तींसह अपीलकर्त्याच्या घरी जाऊन चौकशी केली. जरी सुरुवातीला, अपीलकर्त्याने नकार दिला असला

तरी, काही समजावणीनंतर, त्याने वरील व्यक्तींच्या उपस्थितीत कबूल केले की त्याने आणि इतर चार (सह-आरोपींनी) दोन्ही मुलांचा गळा दाबून खून केला होता आणि त्यांचे मृतदेह नक्की बारी येथे भागिरथ नामक व्यक्तीच्या शेतात लपवले होते. पी. डब्ल्यू.- 5 हे अपीलकर्ता आणि इतरांसह त्या शेतात गेले. अपीलकर्त्याने माती काढली आणि दोन्ही मृतदेह सापडले. त्यानंतर त्यांनी पोलीस ठाण्यात येऊन तक्रार दाखल केली.

3) अभियोग पक्षाने 10 साक्षीदार तपासले. पीडब्लू-1 राधे प्रसाद मंडल; पीडब्लू-2 जगदीश प्रसाद चौरसिया; पीडब्लू-3 शोभालाल मंडल; पीडब्लू-4 किसानलाल मंडल; पीडब्लू-5 स्वतः तक्रारदार; आणि पीडब्लू-6 सत्य नारायण मंडल यांना फितूर घोषित करण्यात आले. अभियोग पक्षानुसार, अपीलकर्त्याने या साक्षीदारांच्या उपस्थितीत कबुली जबाब दिला होता. पीडब्लू-7 एम. डी. तमीजुद्दीन; पीडब्लू-8 सुचई मंडल आणि पीडब्लू-9 हीरालाल चौरसिया यांनी अभियोग पक्षाच्या खटल्याचे समर्थन केले आणि अपीलकर्त्याने त्यांच्याकडे केलेल्या न्यायबाह्य कबुलीजबाबाबद्दल साक्ष दिली. पीडब्लू-10 हे डॉक्टर होते व त्यांनी शवविच्छेदन केले. तपास अधिकाऱ्यास तपासले नाही. अपीलकर्त्याची शिक्षा न्यायालयाबाह्य कबुलीजबाबावर आधारित आहे. दोन्ही न्यायालयांनी तथाकथित न्यायेतर कबुलीजबाबासंदर्भात अभियोग पक्षाच्या खटल्यावर विश्वास ठेवला आहे.

4) पक्षकारांची बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकिलांच्या मदतीने आम्ही अभियोग पक्षाच्या साक्षीदारांच्या आणि विशेषतः पी. डब्ल्यू. नं. 7 ते 9 आणि खालील न्यायालयांनी नोंदवलेले निष्कर्षाचे अवलोकन केले.

न्यायबाह्य कबुली जाबाबाचे पुरावा मूल्य.

न्यायबाह्य कबुलीजबाबाबद्दल बोलायचे झाल्यास, कायदाची निश्चित स्थिति तयार आहे.

साधारणपणे, हा एक कमकुवत प्रकारचा पुरावा आहे. तथापि, न्यायालयाबाह्य कबुलीजबाबाच्या आधारे दोषसिद्धी कायम ठेवली जाऊ शकते, जर कबुलीजबाब ऐच्छिक आणि सत्य असल्याचे सिद्ध झाले असेल. ते कोणत्याही प्रलोभनापासून मुक्त असले पाहिजे. अशा कबुलीजबाबाचे पुरावा मूल्य ज्या व्यक्तीकडे ते केले जाते त्यावर देखील अवलंबून असते. मानवी वर्तनाच्या नैसर्गिक मार्गानुसार, सामान्यतः, एखादी व्यक्ती त्याने केलेल्या गुन्ह्याबद्दल केवळ अशा व्यक्तीशीच बोलेल ज्यावर त्याचा अंतर्निहित विश्वास आहे. सामान्यतः, एखादी व्यक्ती त्याच्यासाठी पूर्णपणे अनोळखी असलेल्या व्यक्तीसमोर कबुलीजबाब देणार नाही. शिवाय, न्यायालयाच्या विश्वासाहतेबद्दल न्यायालय समाधानी असले पाहिजे. कबुलीजबाब ज्या परिस्थितीत केला जातो ते लक्षात घेऊन. नियमानुसार, पुष्टीकरणाची आवश्यकता नाही. तथापि, जर एखाद्या न्यायबाह्य कबुलीजबाबाला

अभिलेखातील इतर पुराव्यांद्वारे पुष्टी दिली गेली तर ती अधिक विश्वासाहता प्राप्त करते.

पुराव्याचे विश्लेषण

उपरोक्त विवेचनाप्रमाणे, पीडब्लू-1 ते पीडब्लू-6, ज्यात स्वतः तक्रारदार, ज्याच्या मुलाची हत्या झाली होती, त्यानी ही अभियोग पक्षाच्या खटलयास पाठिंबा दिला नाही. अभियोग पक्षाचे प्रकरण असे होते की अपीलकर्त्याने पीडब्लू-1 कडे पीडब्लू-9 कडे कबुली दिली होती. आम्ही पी. डब्ल्यू. Nos.7,8 आणि 9 च्या पुराव्यांचे काळजीपूर्वक विश्लेषण केले आहे, जे फिर्यादीचे एकमेव प्रत्यक्ष साक्षीदार होते.त्यांच्या पुराव्यांचे विश्लेषण पुढील प्रमाणे आहे:- असे.

(अ) पीडब्लू-7 ने म्हटले आहे की 20 जून 1989 रोजी दुपारी 2.30 वाजता जेव्हा तो पीडब्लू-1 आणि पीडब्लू-6 आणि इतर व्यक्तींसह भागिरथ मंडळाच्या गेटजवळ बोलत होता, तेव्हा पीडब्लू-5 तिथे आला आणि त्यांना सांगितले की पवनने (अपीलकर्ता) त्याचा मुलगा कमलेश आणि पुतण्या बुल्ला यांची हत्या केल्याची आणि त्यांचे मृतदेह लपवून ठेवल्याची माहिती त्याला मिळाली होती. पीडब्लू-5 ला मिळालेल्या कथित माहितीच्या स्रोताचा तपास करण्याचा कोणताही प्रयत्न अभियोग पक्षाने केलेला नाही.

ब) पीडब्लू-8 सुचाईचे कथन वेगळे आहे. पीडब्लू-5 च्या तक्रारीत पीडब्लू-8 सुचाईचे नाव नाही. पीडब्लू-8 सुचाईचा दावा आहे की, 6 जून 1989 रोजी त्याने अपीलकर्त्याला दोन व्यक्तींना त्याने दोन मुलांची हत्या केल्याचे आणि त्यांचे मृतदेह लपवले असल्याचे सांगताना ऐकले. हे लक्षात घेणे महत्वपूर्ण आहे की 6 जून 1989 रोजी अपीलकर्त्याने केलेल्या कथित कबुलीजबाबाबद्दल पीडब्लू-8 ला माहिती असली तरी त्याने पोलिसांकडे तक्रार केली नाही. तो मृत बुल्लाचा काका होता ही वस्तुस्थिती असल्या कारणाने पोलिसांकडे तक्रार न करण्याची चूक खूप महत्त्वाची आहे. त्याच्या मौनामुळे फिर्यादी प्रकरणाबद्दल अधिक संशय निर्माण होतो.

क) पीडब्लू-8 ने सांगितले की तो, आपलियार्थी व इतरांसह ज्या ठिकाणी मृतदेह पुरण्यात आले होते त्या ठिकाणी गेला. त्याचे म्हणणे असे आहे की, आपील्यार्थीने इतरांसोबत भागिरथच्या प्रवेशद्वारावर बसल्यावर कबुलीजबाब दिला. साक्षीदाराने असे म्हटले नाही की पीडब्लू-1 ते पीडब्लू-9 यांनी 20 जून 1989 रोजी अपीलकर्त्याच्या घरी भेट दिली जेव्हा अपीलकर्त्याने न्यायालयाबाह्य कबुलीजबाब दिला. पी. डब्ल्यू.-8 ने असे म्हटले नसले तरी, पी. डब्ल्यू.-9 हीरालाल यांनी

सांगितले की, अपीलयाथीने काही खोदकाम केल्यानंतर पी. डब्ल्यू.-8 यांनीच मृतदेह बाहेर काढले.

ड) जोपर्यंत पी. डब्ल्यू.-9 हिरालालचा संबंध आहे, तो बुल्लाचा पिता आहे. अपीलयाथीने ज्या ठिकाणी न्यायबाह्य कबुलीजबाब कथितपणे दिला त्या ठिकाणाबद्दल सदर साक्षीदाराने काही सांगितले नाही.त्याने फक्त असे सांगितले की त्याचा मुलगा बेपत्ता झाल्याच्या 19 दिवसानंतर, अपीलयाथीने त्याच्या उपस्थितीत भगिरथ (ज्यास अभियाओग पक्षाने तपासले नाही), पीडब्लू-1, पीडब्लू-4 आणि पीडब्लू-6 यांना सांगितले की त्याने दोन्ही मुलांची हत्या केली होती आणि त्यांचे मृतदेह भगिरथच्या शेतात लपवले होते. त्याचे असे म्हणणे आहे की, सुचाई (पीडब्लू-8) यानेच मृतदेह बाहेर काढले. मात्र, पीडब्लू-8 ने स्वतः मृतदेह बाहेर काढल्याचे सांगितले नाही.

इ) पीडब्लू-7 च्या कथणानुसार, पीडब्लू-1 ने त्याला अपीलयाथीने केलेल्या कोणत्याही न्यायाबाह्य कबुली जबाबाबद्दल माहिती दिली नाही परंतु पीडब्लू-1 ने त्यास सांगितले की अपीलयाथीने दोन्ही मुलांची हत्या केल्याची माहिती त्याला मिळाली आहे.या तीन साक्षीदारांपैकी, पीडब्लू-7 हा एकमेव साक्षीदार आहे ज्याने सांगितले की अपीलयाथीने त्याच्या स्वतःच्या घरात कबुलीजबाब दिला.

ई) पीडब्लू-7 च्या कथणानुसार, 20 जून 1989 रोजी दुपारी, त्याला पीडब्लू-5 द्वारे सांगण्यात आले की अपीलार्थीने दोन्ही मुलांची हत्या केली आहे.पीडब्लू-7 ने पोलिसांशी संपर्क का साधला नाही याचे कोणतेही स्पष्टीकरण नाही.साक्षीदाराचे हे वर्तन अस्वाभाविक आहे.

फ) अभियोग पक्षाचे समर्थन करणाऱ्या या तीन साक्षीदारांपैकी कोणीही असे म्हटले नाही की अपीलार्थी एकतर त्यांचा नातेवाईक होता किंवा जवळचा परिचित होता.खरे तर, त्यांनी असेही म्हटले नाही की ते अपीलार्थीस वैयक्तिकरित्या ओळखत होते.अपीलकर्ता आणि या तीन साक्षीदारांमधील संबंध असे होते की अपीलकर्त्याचा या तीन साक्षीदारांवर अंतर्निहित विश्वास होता आणि म्हणूनच त्याने त्यांच्याशी विश्वास ठेवला हे दाखवण्यासाठी अभिलेखावर कोणताही पुरावा नाही.

ग) अपीलार्थीने त्यांच्यासमोर खून केल्याची न्यायबाह्य कथित कबुली दिल्यानंतरही, पीडब्लू-7 ते पीडब्लू-9 ने पोलिसांकडे तक्रार केली नाही.अभियोग पक्षाचे प्रकरण असे आहे की पोलिसांना माहिती न देता ते अपीलकर्त्याला भागिरथच्या शेतात घेऊन गेले जेथे मृतदेह पुरलेले आढळले.पीडब्लू-7 ते पीडब्लू-9 चे हे वर्तन असामान्य आहे. आणि अप्राकृतिक.ज्या ठिकाणी कथित कबुलीजबाब देण्यात आला त्या ठिकाणाबद्दल पीडब्लू-7 ते पीडब्लू-9 चे कथन सुसंगत नाहीत.

ह) पीडब्लू-9 नुसार तथाकथित कबुलीजबाब देताना उपस्थित असलेल्या भगिरथची चौकशी न केल्याबद्दल अभियोग पक्षाने कोणतेही स्पष्टीकरण दिलेले नाही.मृतदेह कथितपणे त्याच्या जमिनीत सापडले असल्या कारणाने त्याचा पुरावा वगळणे अधिक महत्त्वाचे ठरते.

निष्कर्ष

7. सबब, न्यायबाह्य कबुलीजबाबावर आधारित अभियोग पक्षाच्या खटल्यातून अजिबात आत्मविश्वास निर्माण होत नाही.शिवाय, अभियोग पक्षाच्या खटल्याचे समर्थन करू शकेल अशी इतर कोणतीही परिस्थिती अभिलेखावर नोंदवण्यात आलेली नाही.त्यामुळे, आमच्या विचारानुसार, अपीलार्थीचा न्यायबाह्य कबुलीजबाबाच्या स्वरूपात असलेला पुरावा फेटाळला जाणे योग्य आहे.तसेच, अपीलार्थी विरोधात दुसरा कोणताही सबळ पुरावा नाही.त्यामुळे, अपीलार्थीची दोषसिद्धी अजिबात टिकू शकत नाही.त्यानुसार, सदरचा न्याय-निर्णय बाजूला ठेवला जात आहे आणि अपीलार्थीची त्याच्यावर आरोप असलेल्या गुन्ह्यांमधून निर्दोष मुक्तता केली जाते.अपीलार्थीचे जामीन रोखे रद्द करण्यात आले आहेत.सदरचे अपील मंजूर करण्यात येत आहे.

दिव्या पांडे

अपील मंजूर करण्यात आले.

(सहाय्यक: सानिका ठाकरे आणि शेवली मोंगा, एलसीआरए)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहिल आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.